

Hrvoje Kirić

Hrvatski državni arhiv
Marulićev trg 21
Zagreb

IZRADA KATEGORIZACIJE ZA TIJELA DRŽAVNE UPRAVE

005.923.1:354:005.585

Stručni rad

Članak tematizira postupke, principe i iskustva oko izrade tzv. «nove» kategorizacije – u ovom slučaju za tijela državne uprave. Članak obuhvaća i širi diskurs: uspoređuje tzv. «staru» kategorizaciju iz 1989. godine s «novom» kategorizacijom, referira se na kanadsko iskustvo u sličnim poslovima, naglašava da je nositelj nove kategorizacije stvaratelj i, kao okosnicu, posebno naglašava i analizira novi princip za izradu kategorizacije. Riječ je o funkcionalnom pristupu, odnosno principu.

Ključne riječi: *kategorizacija, državna uprava, funkcionalan princip, stvaratelji, kanadska praksa*

Uvod

Rad se odnosi na izradu kategorizacije za tijela državne uprave, 1990–2003., u nadležnosti Hrvatskoga državnog arhiva. Također, iako okosnica, sam osvrt na izradu kategorizacije, predstavlja tek jedan dio članka, pokušat će se predstaviti i širi kontekst izrade kategorizacije. Tako će biti riječi o tzv. «staroj» kategorizaciji, odnosno kategorizaciji imatelja (Popis imalaca arhivskog i registraturnog gradiva I i II kategorije u nadležnosti Arhiva Hrvatske, NN15/1989) odnosno razlikama između «stare» i tzv. «nove» kategorizacije, tj. kategorizacije stvaratelja, govorit će se o određenim inozemnim iskustvima, poglavito kanadskom pristupu, a zaključno će biti riječi o izradi kategorizacije za tijela državne uprave, 1990–2003., u nadležnosti Hrvatskoga državnog arhiva, odnosno o tzv. «novoj» kategorizaciji.

Dakako, izrada kategorizacije za tijela državne uprave tek je dio «nove» kategorizacije (kategorizaciju čine i tijela pravosuđa, gospodarski subjekti i dr.). Ovaj se tekst zadržava na tijelima državne uprave – jer je upravo ta kategorizacija u tijeku.

I/ Osvrt na «staru» kategorizaciju – Kategorizacija imatelja (Popis imalaca arhivskog i registraturnog gradiva I i II kategorije u nadležnosti Arhiva Hrvatske, NN 15/1989)

Ukoliko se sjetimo, odnosno steknemo uvid u tzv. «staru»¹ kategorizaciju (Popis imalaca arhivskog i registraturnog gradiva I i II kategorije u nadležnosti Arhiva Hrvatske, NN15/1989), zamjećujemo kako se radi o kategorizaciji imatelja. To, da je ondašnja kategorizacija zamišljena kao kategorizacija imatelja, znači sljedeće: prvo, ona je obuhvaćala samo osnovne, odnosno više stvaratelje koji su kao takvi bili imatelji, tj. bili tretirani kao imatelji ukupnoga gradiva za koje se pretpostavljalo ili znalo da se kod njih nalazi (što je anticipiralo i gradivo nižih stvaratelja – tijela u sastavu, odnosno nadležnosti). Drugo, bila je primarno tretirana prema vrstama organizacija, a strukturirana hijerarhijski, i treće: nije obuhvaćala, ili drugačije rečeno, nije isticala određene niže pojedinačne stvaratelje – tijela u sastavu, odnosno nadležnosti nekoga osnovnoga tj. višega stvaratelja.

Ako sad zavirimo u propise iz toga vremena, onda, s jedne strane vidimo da je takva obrada, odnosno odabir imatelja, bio stručno promišljen i legitimno potkrijepljen, a s druge strane, vidimo razdoblje koje konačno «udomaćuje» pojam kategorizacije kao operativan, formalno-pravni i principijelni postupak. Iako kategorizacija kao pojam nije novost, a posredno se i *neizrečeno* provlači svugdje gdje se govori o stvarateljima koji su dužni prometovati s arhivom, gdje se govori o vrednovanju, nadzornoj politici arhiva, temeljnim zadaćama arhiva i sl.,² njezino značenje, odnosno njezina se uporaba s vremenom proširuje i mijenja. Ona više nije «sporadični» termin, kako je to bila do polovice 1980-ih, pojavljujući se u propisima, odnosno literaturi tek iznimno. Što je bitnije, ona više nije isključivi sinonim za uređivanje pojedinoga gradiva u «neke»

---

¹ vidi Kategorizacija imalaca arhivske i registraturne građe I i II kategorije, radna verzija, Odsjek za nadzor nad pismohranama, Hrvatski državni arhiv, 1989.

² Svaki put kad se u arhivskom propisu, izričito ili neizričito, navodi gradivo, odnosno tijela na koja se propis odnosi, tj. na koje se zadaćci arhiva odnose, zapravo se radi o *neizrečenoj* kategorizaciji. To možemo pratiti od Zakonskog članka o uređenju zemaljskog arkiva (Sbornik zakonah i naredbah valjanih za Kraljevine Hrvatsku i Slavoniju, god. 1870 (komad I–XVII; br. 1–62, Zagreb 1894), kad se u članku 1. kaže da «Zemaljski arkiv kao sahranište svih na javno pravo kraljevinah ovih, na poviestnicu i sve grane javne uprave odnosećih se izpravah, kano napose i svih saborskih spisah stoji pod nadzorom bana.», usp. Rastić, Marijan, *Arhivi i arhivsko gradivo, Zbirka pravnih propisa 1828–1997.*, HDA, Zagreb 1998., pa do Zakona o arhivskom gradivu i arhivima (NN 105/1997), koji u čl. 3. definira da su «arhivsko gradivo zapisi ili dokumenti koji su nastali djelovanjem pravnih ili fizičkih osoba u obavljanju njihove djelatnosti, a od trajnog su značenja za kulturu, povijest i druge znanosti, bez obzira na mjesto i vrijeme njihova nastanka, neovisno o obliku i tvornom nosaču na kojem su sačuvani.», a u čl. 5. određuje da se «javnim arhivskim ili registraturnim gradivom smatra gradivo nastalo djelovanjem i radom tijela državne vlasti, tijela jedinica lokalne samouprave i uprave, javnih ustanova i javnih poduzeća, trgovačkih društava koja su nastala iz bivših javnih poduzeća, javnih bilježnika i drugih osoba koje obavljaju javnu službu ili imaju javne ovlasti» i sl. Takvo što možemo smatrati nekom osnovnom «kategorizacijom». Dakle, arhivistika je uvijek tijekom svog razvoja osnovno kategorizirala subjekte, doduše neizrečeno i «nenamjerno», ali mi to možemo smatrati korakom kategorizacije kao takve, odnosno koracima k onome što zovemo i podrazumijevamo kategorizacijom. Štoviše, ističemo, svaki put kad se govori o vrednovanju govori se svakako i o kategorizaciji – bila ona izrečena ili ne, ali svakako je posredno uvijek prisutna. (vidi npr.: Nacrt uredbe o banovinskim arhivima, čl. 4., 6., 17., 18., 20., 39., 43. Pismohrana Hrvatskog državnog arhiva; Zakon o zaštiti arhivske građe i arhivima, čl. 21., 35. NN 41/1962, čl. 4., 20., 32., 37. NN 31/1965, čl. 22., 24., 26., 43., 48., NN 25/1978; Pravilnik o odabiranju i izlučivanju registraturne građe, čl. 1., 3., 4., 5., 16. NN 36/1981 i dr. – vidi Rastić, Marijan, *Arhivi i arhivsko gradivo, Zbirka pravnih propisa 1828 – 1997.* Smisao je, ponavljamo, da se uvidi kako se u propisima uvijek na neki način obavlja određena «kategorizacija». Dakako, uz navedene, tu je i niz drugih propisa, iz raznih razdoblja (npr. NDH, poslijeratni propisi gdje arhivistika još «jedri» zajedno s propisima o spomeničkoj baštini i bibliotekama, pa do prvoga saveznog Općeg zakona o državnim arhivima i sl.)

kategorije, već upućuje na vrste stvaratelja koji već prema svojim vrstama i hijerarhiziranosti u društvenoj, u ovom slučaju, u upravnoj uređenosti «predodređuju» vrijednost gradiva. Dakako, govorimo o razdoblju i kategorizaciji s kraja 1980-ih. Tad, u stvari, nalazimo kategorizaciju u konturama kakvim je, doduše drukčiju, osuvremenjenu i modificiranu, prepoznajemo i danas. U Uputstvu o vrednovanju registraturne građe (NN 33/1987) o kategorizaciji se po prvi put govori zasebno i izričito. Tako se u uvodnom odjeljku, točka 4., kaže da se «pod kategorizacijom imalaca podrazumijeva način i postupak utvrđivanja onih organizacija udruženog rada i drugih samoupravnih organizacija i zajednica, društveno-političkih zajednica i njihovih organizacija, drugih državnih organa, društveno-političkih i drugih društvenih organizacija i njihovih organa čijim djelovanjem nastaje arhivska građa i njihovo uvrštavanje u kategorije». Ona se, prema Uputstvu, odjeljak 4., Kategorizacija imalaca arhivske i registraturne građe, svrstava u tri kategorije: «Prvu kategoriju čine imaoci arhivske i registraturne građe čijim djelovanjem nastaje arhivska građa od značaja za povijest i druge znanstvene oblasti, za kulturu uopće i za druge društvene potrebe Republike i njenih regija. Drugu kategoriju čine imaoci regionalnog i mjesnog značaja, iste ili srodne djelatnosti, koji stvaraju arhivsku i registraturnu građu čije su najznačajnije vrijednosti u bitnome sintetizirane u arhivskoj građi imalaca prve kategorije. Treću kategoriju čine imaoci arhivske i registraturne građe čijim djelovanjem nastaje arhivska građa neznatne povijesne vrijednosti, jer su društvene činjenice i podaci njihove dokumentacijske građe najvećim dijelom sadržani ili se odražavaju u arhivskoj građi drugih imalaca arhivske i registraturne građe.» Na tim se smjernicama bazira kategorizacija iz 1989. godine.

Dakle, osnovna je njezina odrednica bila u toma da su se subjekti kategorizacije birali i razvrstavali prema vrstama organizacija, prema hijerarhiji tih vrsta u upravnoj uređenosti, navodeći pretežno samo nadređene, tj. Reprezentne, odnosno «istaknute» organizacije neke vrste (ne i neke niže koje su možda i bile značajne za višu kategoriziranost). Svrstavali su se, zapravo, u dvije kategorije. Popis/Kategorizacija i ovdje prati smjernice Uputstva. Naime, iako se «preliminarna» kategorizacija provodi kroz tri kategorije, konačan Popis/Kategorizacija obuhvaća imatelje prvih dviju kategorija. Tako Uputstvo u trećem odjeljku, točka 17., naznačuje da «izvršno vijeće skupštine društveno-političke zajednice objavljuje popis imalaca prve i druge kategorije u svojim službenim glasilima». Dakle, treća kategorija ostaje evidencijski utvrđena, ali izvan primarnog interesa Arhiva. Takva će praksa, da treća kategorija ostaje evidencijski utvrđena, ali ne i službeno objavljena (u službenim glasilima), ostati i u novoj kategorizaciji.³ Za treću kategoriju, Uputstvo u trećem odjeljku, u točki 19., kaže još da «arhivi imaju prioritete obveze prema imaocima prve i druge kategorije u provođenju mjera zaštite njihove arhivske i registraturne građe», ali da «imaoci arhivske i registraturne građe koji nisu dužni predati svoju arhivsku i registraturnu građu nadležnom arhivu, tj. treća kategorija, imaju obvezu čuvati je u sređenom stanju, zaštititi od uništenja i omogućiti njeno korištenje.»⁴

³ vidi Pravilnik o vrednovanju te postupku odabiranja i izlučivanja arhivskog gradiva, čl. 6., točka 4., NN 90/2002.

⁴ Uputstvo o vrednovanju registraturne građe, III. odjeljak, Kategorizacija imalaca arhivske i registraturne građe, točka 20., NN 33/1987.

U čemu će onda biti razlike «stare i «nove» kategorizacije? Temeljno, one su prepoznatljive u sljedećem:

«Stara» kategorizacija:

1. pretpostavlja imatelje kao predmet nadzorne politike
2. imatelji su organizirani prema vrstama organizacija
3. ne ističe zasebno eventualne bitne stvaratelje koji su supsumirani pod pojmom imatelja – misli se na niže stvaratelje (stvaratelje u sastavu odnosno nadležnosti viših, osnovnih imatelja), a koji su morali biti istaknuti kao posebno kategorizirani
4. implicira niže stvaratelje kao predmet nadzorne politike – ne navodi stvaratelje koji djeluju u sastavu, odnosno nadležnosti višeg imatelja, nego se podrazumijeva da su oni supsumirani pojmu imatelja, tj. obuhvaćeni nadležnošću, odnosno da su u sastavu imatelja
5. ne detektira prednike imatelja, niti stranu provenijenciju kod imatelja.

«Nova» kategorizacija:

1. pretpostavlja stvaratelje kao predmet nadzorne politike
2. stvaratelji su primarno organizirani prema djelokrugu, djelatnostima i funkcijama, a tek sekundarno prema vrstama organizacijama
3. ističe zasebno sve bitne stvaratelje bez obzira što su oni supsumirani nekim nadležnim stvarateljem – misli se na niže stvaratelje (stvaratelje u sastavu, odnosno nadležnosti viših, osnovnih stvaratelja)
4. eksplicira niže stvaratelje kao predmet nadzorne politike – navodi i stvaratelje koji djeluju u sastavu, odnosno nadležnosti višega stvaratelja, bez obzira što su oni supsumirani pojmom višega stvaratelja, tj. što su oni obuhvaćeni nadležnošću, odnosno što su u sastavu stvaratelja
5. detektira prednike stvaratelja i stranu provenijenciju kod stvaratelja (u rješenju, odnosno popratnom tekstu kategorizacije).

II/ Reprezentno inozemno iskustvo u principima i postupcima kategorizacije (kanadska praksa)

«Stara» se kategorizacija pokazala nedostatnom i preopćenitom. Njezina su polazišta bila da vrsta organizacije sama po sebi određuje važnost nekoga gradiva za neki budući interes. Eržišnik⁵ će zorno, još polovicom 1990-ih primjetiti da su mnogi detalji sa «starom» kategorizacijom ostali izostavljeni i da nam treba nova «ne takva kakva je sada (kao sovjetski model), nego takva koja bi razvrstavanjem – možda i u veći broj kategorija

---

⁵ vidi Eržišnik, Davorin, *Preorijentacija rada u vanjskim službama Republike Hrvatske*, str. 53, Arhivski vjesnik, god. 33/1990, Zagreb 1990., *Teorija i praksa suvremenog arhivskog fonda*, str. 19, studija, Odsjek za nadzor nad pismohranama, Hrvatski državni arhiv, 1995.

– utvrdila i druge prioritete.»⁶ Dakle, ono što se predstavilo kao nova potreba, može se predstaviti u sljedećem: prvo, «zaviriti» kod nekoga stvaratelja i vidjeti nema li on u svome sastavu nekoga bitnog stvaratelja koji «zaslužuje» da bude izdvojen samostalno. Drugo, za svakoga stvaratelja vidjeti koje su njegove djelatnosti i, još važnije, koja je njegova funkcija, i treće, vidjeti određuje li bitno ta funkcija, tj. Opravdava li kategoriziranost stvaratelja u određenu kategoriju, odnosno opravdava li uopće neku kategoriziranost. Naime, možda je ta funkcija već prisutna u funkcijama njemu nadređenoga stvaratelja ili je možda obuhvaćena djelatnošću nekoga drugog, istaknutijeg, odnosno važnijeg stvaratelja. Kad smo naveli mogućnost da određeni stvaratelj uopće ne bude kategoriziran, onda nismo mislili da je to doslovno moguće, konačno, u stručnom bi smislu to bilo nedopustivo, nego se to odnosilo na određenja da je primarni interes Arhiva stvaratelj prve, odnosno druge kategorije, dok je stvaratelj treće kategorije «samo» evidencijski popraćen – «neslužbeno» zabilježen, odnosno službeno neobjavljen.

Najbliže onomu što mi pokušavamo predstaviti kao kategorizaciju jest kanadski *Government-Wide Plan for the Disposition of Federal Records*,⁷ kojeg je izradio Terry Cook uz pomoć odabranoga tima arhivista još 1990 godine.⁸ Richard Brown, arhivist Državnog arhiva Kanade, koji je i sam bio u timu koji je izradio *Government-Wide Plan (GWP)*, kaže kako se početkom 1990-ih funkcionalan pristup kao novina, sve više nezamjenjivo pojavljivao kroz praksu Državnog arhiva Kanade naglašavajući pritom što to znači. Njegovim riječima: «GWP, koji je izradio Terry Cook uz pomoć odabranog tima arhivista još 1990. – ja sam bio u tom timu – prvi je uveo u Državni arhiv Kanade pojam funkcionalnog vrednovanja s pomoću, uz ostalo, rangiranja federalnih institucija klijenata Državnog arhiva Kanada u četiri kategorije prioriteta vrednovanja prema kriterijima artikuliranim na razini stvaralaca dokumenata ili institucija, uključivši broj i značenje operativnih funkcija koje institucija obavlja; utjecaj ovih funkcija na poslovanje vlade i na građane, do u tančine u odnosu na njihove značajke, međusobne veze i točke posebnih sjecišta; fizičku veličinu, međunarodnu relevantnost i upravnu kompleksnost ureda i prirodu osnovnih sredstava koje dobiva itd.»⁹ Kako bi se ukazalo što to znači funkcionalan pristup i na koji se način pokušalo riješiti određena pitanja unutar GWP-a, Brown nastavlja: «GWP je također tražio rangiranje prioriteta ciljeva vrednovanja unutar pojedinačne institucije temeljeno na funkcionalnoj evaluaciji programa i aktivnosti s obzirom na interno dodijeljene mandate, značajke relevantnog zakonodavstva i prirodu poslovnih aktivnosti institucije.»¹⁰

---

⁶ Eržišnik, Davorin, *Koncepcija rada i razvoja službe zaštite arhivskog gradiva izvan arhiva u HDA*, studija, str. 5, Odsjek za nadzor nad pismohranama, Hrvatski državni arhiv, 1995.

⁷ vidi, *Government-Wide Plan for the disposition of Records*, National Archives of Canada, 1991–1996, Approved by Disposition Coordinating Committee 22 October 1990, Approved by Directors General, Historical Resources Branch and Government Records branch, 29 October 1990, Approved by the National Archivist 20 November 1990.; vidi i noviju verziju u: *Government-Wide Plan for the Disposition of Records*, National Archives of Canada, version 3: 1997, Prepared by Records Disposition Division Archives Development and Preservation Branch, Approved by the Acting National Archivist, 16 June 1997.

⁸ vidi, Brown, Richard, *Funkcionalno vrednovanje u Državnom arhivu Kanade*, str. 57–59, 62, 63, Arhivski vjesnik, god. 41/1998, Zagreb 1998.

⁹ Isto, str. 57

¹⁰ Isto, str. 57, 58

Naime, ovdje, kako vidimo, dolazimo do jednoga šireg konteksta, a to je vrednovanje. Prema tome, kategorizacija je uvijek neko vrednovanje, tj. ono je početak vrednovanja. Ovdje ne želimo dublje zalaziti u sve bitne segmente vrednovanja, nego samo spomenuti da je kategorizacija dio vrednovanja, da je ona početak vrednovanja i da je vrednovanje preapstraktno i nasumično ukoliko ne postoji sustavno razrađena kategorizacija. No, da bi vrednovanje bilo organizirano, i da bi bilo potpuno, potrebno je izraditi kategorizaciju koja će vrednovati subjekte nadzora prema njihovim funkcijama. Dakako, to uključuje i uvažavanje vrsta organizacija subjekata, djelokrug i njihove djelatnosti – ali ona primarno mora krenuti od analiza funkcija, odnosno poslovnih aktivnosti nekog sasvim pojedinačnog i sasvim određenog stvaratelja. Konačno, u vrednovanju je takav pristup uvijek impliciran, ako nije i eksplicite oslikan. To se tiče naše hrvatske prakse, a svakako kanadske. Možemo samo pogledati kako je vrednovanje, odnosno postupak vrednovanja, tretiran na jednom drugom mjestu. U sistematizaciji kanadskih standarda i principa, kroz njihove postupke odabiranja pisanih zapisa, uvijek ćemo naići na «kategorizaciju» koja, doduše tek završava s funkcijama, ali tako da one zapravo obuhvaćaju sve ostale prioritete u tretiranju stvaratelja, odnosno gradiva stvaratelja, pa će se tako navesti da se «čuvaju pisani zapisi koji omogućuju spoznaju o 1. podrijetlu ustanove, 2. njezinu ustroju, 3. razvoju njezinih struktura, funkcija politike, programa i djelatnosti (primjer: dosjei koji se odnose na ustavni zakon, zapisnici, shema organizacije, organizacijske tabele, dosjei planiranja i programiranja, gradivo koje se odnosi na programe ili djelatnost), 4. postupak izrade zakona, pravilnika i propisa kojima se određuju funkcije, programi i djelatnost ustanove».¹¹ Isto tako, na drugom mjestu, kroz postupke utvrđivanja tvorca fonda, odnosno formiranja takvoga fonda, pažnja je usmjerena na to da pri «stvaranju novog fonda kao osnova mora prethoditi temeljito proučavanje tvorca (povijest organa, njegovih funkcija, nadležnosti, struktura itd.)».¹² Na istom mjestu, mada neizrečeno, odnosno posredno (jer se zapravo govori o formiranju fondova), gotovo nailazimo na određene principe za kategorizaciju, pa se tako u točki 137. kaže «da bi neki privatni ili javni organ bio utvrđen kao tvorac nekog fonda, trebaju biti ispunjeni sljedeći uvjeti: 1. da posjeduje pravni identitet, bilo da to bude ime i pravna egzistencija, kao rezultat nekog točno određenog i službenog akta koji ima svoj nadnevak, 2. da posjeduje specifični službeni mandat, tj. nadležnosti koje su jasno definirane u službenom tekstu, 3. da ima stupanj odgovornosti, točno određen položaj unutar administrativne hijerarhije, 4. da ima autonomiju, tj. da predstavlja autoritet sa snagom odlučivanja za veći dio poslova koji proizlaze iz njegove nadležnosti (samostalnost u radu) i 5. da posjeduje organizacijsku shemu, jasno zacrtanu i poznatu nutarnju organizaciju, ako to njezin ustroj opravdava.»¹³

Sve to navodimo kako bismo vidijeli da se kategorizacija zapravo provlači kroz sve i da je početak procesa u radu s gradivom. Ona se, konačno, nastavlja i kod formiranja arhivskih fondova. Ustvari, počinje uopće kod utvrđivanja «interesantnih» stvaratelja, a završava s formiranim fondom – koji je zapravo već unaprijed bio formiran – kod stvaratelja i kao stvaratelj tako što se kategorizacijom on već precizno i u potpunosti odredio (njegova vrsta, njegov djelokrug, djelatnosti – i što je ključno, njegove funkcije).

---

¹¹ Arhivistički standardi i postupci Državnog arhiva Quebeca, str. 38, HDA, Zagreb 1994.

¹² Isto, str. 65

¹³ Isto, str. 65

O kategorizaciji se kao kategorizaciji u inozemnoj literaturi ne govori mnogo (ponavljam, u smislu tih termina, odnosno nazivlja za sasvim specifične principe, postupke i radnje, tj. predradnje koje se vrše u svezi s poslovima arhiva i obvezama stvaratelja), mnogo se govori o vrednovanju, o funkcionalnom pristupu u arhivistici i sl. Kad već toliko govorimo o funkciji, možda bi bilo produktivno ovdje iznijeti jedno promišljanje toga – što je to funkcija? Ili bolje, potrebno je pitati: što su to funkcije? Mogli bi reći da su funkcije zapravo *potrebe*, odnosno *interesi* društva koje neki stvaratelj odražava ili ispunjava. Funkcije su zapravo kroz institucije organizirane i sumirane ljudske potrebe, odnosno interesi. Mi zapravo kategoriziramo te potrebe i interese – što je tako gledano, vrlo delikatan, ako ne i problematičan posao. Naime, nemoguće je «pohvatati» sve ljudske potrebe i interese – nije moguće to u današnjici, a kamoli predvidjeti potrebe i interese u budućnosti. Drugo, ne bi li tako zapali u zamku i stvorili esencijalni problem determiniranja i «birokratiziranja» ljudskih potreba i interesa – koji se mijenjaju, koji su otvoreni i koji moraju ostati odnosno biti slobodni? No, dakako, to je već sasvim drugo pitanje. Ono što je nama bitno je da detektiramo i valoriziramo funkcije društva formalizirane kroz ovakve ili onakve institucionalne okvire – a koje društvo, da bi se organiziralo u ispunjavanju pojedinačnih potreba i interesa, svrhovito ili spontano, samo stvara.

Mnoga su u kontekstu vrednovanja, pa tako i kategorizacije, inozemna iskustva. Upućujem ovdje na tekst ravnatelja Hrvatskoga državnog arhiva dr. Kolanovića Vrednovanje arhivskog gradiva u teoriji i praksi,¹⁴ gdje se tematizira američko, kanadsko, hrvatsko, kao i iskustvo u vrednovanju Europske unije. Novije domaće iskustvo također naglašava funkcionalni pristup. Kolanović će u spomenutom tekstu izdvojiti kako je «hijerarhijski ustroj stvaratelja i njihova funkcionalna analiza osnovni preduvjet svakog vrednovanja i odabiranja gradiva. Na svakoj razini uprave (a i drugih područja djelatnosti) potrebno je razraditi kategorizaciju stvaratelja. Ta analiza mora obuhvatiti funkciju, nadležnost i djelatnost pojedinih stvaratelja – uključujući i hijerarhijsku povezanost. Kao rezultat takve analize treba dati i prikaz značenja gradiva koje nastaje djelovanjem pojedinih stvaratelja. Poznavajući stvaratelje (kao izvor obavijesti), moguće je dati i okvirnu sliku vrijednosti gradiva koje nastaje njihovim djelovanjem.»¹⁵

No, približimo se opet kategorizaciji. U čemu se sastoji kanadska praksa? Ukoliko se vratimo na njihov Government Wide-Plan (GWO),¹⁶ vidimo da Kanadani nemaju kategorizaciju kakvu mi nastojimo urediti. Naime, njihova je «kategorizacija» zapravo plan odabiranja, izlučivanja i preuzimanja gradiva. To je plan prioriteta nadzora nad stvarateljima i njihovim gradivom vezan uz neko razdoblje obavljanja nadzora.¹⁷ Ipak, kao jedno principijelno vrednovanje, on zapravo, i prethodno, čini jednu kategorizaciju kao takvu. Naime, plan je strukturiran na sljedeći način: 1. formiranje četiri kategorije stvaratelja, 2. raspoređivanje stvaratelja u kategorije prema njihovu značaju u kanadskom

---

¹⁴ Kolanović, Josip, *Vrednovanje arhivskog gradiva u teoriji i praksi*, str. 17–21, Arhivski vjesnik, god. 38/1995., Zagreb 1995.

¹⁵ Isto, str. 15

¹⁶ vidi noviju verziju: Government-Wide Plan for the Disposition of records, National Archives of Canada, Version 3: 1997., str. 3–6 (prevela Rajka Bućin, 2003).

¹⁷ Zasigurno, i u našem će domaćem slučaju, kad bude gotova, kategorizacija predstavljati jedan opći, tj. principijelan *plan prioriteta* nadzora nad stvarateljima, odnosno plan prioriteta odabiranja, izlučivanja i preuzimanja gradiva od stvaratelja.

društvu, 3. kategoriziranost stvaratelja prema djelatnostima i funkcijama, vrstama organizacija, odnosno djelokrugu i nadležnostima, ali i prema specifičnostima funkcija nekog iznimnog stvaratelja, 4. formiranje četvrte kategorije kao «marginalne», ali pod evidencijskim nadzorom Arhiva. Nadalje, za svaku se kategoriju precizira zašto baš ta kategorija za pojedinoga stvaratelja, odnosno za pojedino gradivo. Pa se tako u prvu kategoriju svrstavaju stvaratelji kod kojih je predviđena «visoka arhivska vrijednost, budući da djelokrug i funkcije ustanove odražavaju širok spektar sadržaja i aktivnosti».¹⁸ Tako ćemo u ovoj kategoriji, što je izrazito bitno naglasiti, jer ćemo sličnu situaciju imati i u domaćoj «novoj» kategorizaciji; pronaći na istom mjestu Vanjske poslove i međunarodnu trgovinu Kanade (Foreign affairs and international trade Canada), Centar za sigurnost komunikacija (Communications Security Establishment) ili, još upečatljivije, Kanadsko hipotekarno i stambeno društvo (Canada Mortgage and Housing Corporation). U drugu kategoriju svrstavaju se stvaratelji, tj. «ustanove manje veličine ili ranga, ograničenijeg područja i funkcionalnog opsega od onih u kategoriji jedan, ali još uvijek reprezentativne za važne i pojedinačne dimenzije kanadskog društvenog i gospodarskog tkiva».¹⁹ Tako ćemo u ovoj kategoriji na istom mjestu pronaći Kanadske luke (Canada Ports Corporation), Kanadski sud za međunarodnu trgovinu (Canadian International Trade Tribunal) ili Kanadsku upravu za promet (Canadian Transportation Agency) i npr. Kanadski odbor za pšenicu (Canadian Wheat Board). U treću kategoriju ubrajaju se «male ustanove, odbori i komisije, koje imaju mnogo uži interes, i podupiru (više nego što vode ili kontroliraju), glavne vladine funkcije aktivnostima poput dodjele sredstava, nadzora provedbe, donošenja propisa – a izvještavaju putem ministara ili drugih ustanova».²⁰ U ovoj ćemo kategoriji naći manje važne ustanove, ali i neke koje će nas iznenaditi time što su svrstane tako «nisko», npr. Kanadska svemirska agencija (Canadian Space Agency). No, vjerojatno je da su poslovi, tj. funkcije svemirskih istraživanja već obuhvaćene određenim vladinim sektorima, vojskom, tajnim službama ili sl., pa će biti i predmetom vrednovanja kod tih tijela. Četvrtu kategoriju čine «ustanove ograničenog ili marginalnog karaktera, koje, u najboljem slučaju, ako uopće budu tretirane, to mogu biti generički ili globalno. Funkcije i djelokrug ovih ustanova visoko su specijalizirani i uski, informacije o funkcijama i aktivnostima za mnoge od ovih ustanova trebale bi biti pronađene u zapisima većih, nadređenih ili roditeljskih ustanova. Nacionalni arhiv će ovim ustanovama posvetiti veoma malo pažnje. Međutim, neće biti izdavanja dozvole državnog arhivista za uništenje zapisa u ovim ustanovama.»²¹ Kao što vidimo, ovdje se radi o više-manje beznačajnom gradivu, no ono što je bitno – Arhiv zadržava pravo nadzora nad takvim gradivom, odnosno u svakom slučaju vodi evidencije o tom gradivu.

Kao rezime, navest ćemo sljedeće, a što će biti važno i za naš pristup domaćoj kategorizaciji:

1. kanadska praksa, dakako, kategorizira stvaratelje
2. ona ustvari kategorizira čitava područja ljudskoga stvaranja, odnosno brige (npr. Kanadska baština (Canadian heritage) ili Okoliš

---

¹⁸ Government-Wide Plan for the Disposition of records, National Archives of Canada, Version 3: 1997., str. 3

¹⁹ Isto, str. 4

²⁰ Isto, str. 5

²¹ Isto, str. 6

(Environment), tražeći u tim područjima bitne institucionalne reprezentante)

3. stvaratelji su kategorizirani prema djelatnosti i funkcijama koje obavljaju, a također i vrstama organizacija, odnosno djelokrugu i nadležnostima
4. visoko u kategorizaciji bit će kategorizirani i oni stvaratelji čija specifična djelatnost, odnosno čije specifične funkcije i uopće djelokrug ljudskih interesa nije obuhvaćen nekim djelokrugom, djelatnošću i funkcijama nekoga više kategoriziranoga stvaratelja (tako će biti moguće da se u prvoj kategoriji nađe neki «naoko» irelevantan odbor, vijeće ili sl.)
5. niže će kategoriziranim biti neki stvaratelj za kojeg bismo očekivali višu rangiranost u kategorizaciji, naprosto zato jer su njegove djelatnosti, funkcije ili djelokrug umnogome «iscrpljeni» nekim nadležnijim ili iz tog područja ipak znatnijim, interesantnijim i upečatljivijim – po tome višim stvarateljem (takvih će slučajevi biti manje, iznimno ili gotovo da ih neće biti).

III/ Osvrt na «novu» kategorizaciju – Kategorizacija stvaratelja, Izrada kategorizacije za tijela državne uprave, 1990–2003.; Postupci, principi i iskustva na izradi nove kategorizacije

Za sada je u izradi Kategorizacija za tijela državne uprave, 1990–2003., u nadležnosti Hrvatskoga državnog arhiva. Riječ je o najopsežnijem i možda ipak najznačajnijem dijelu tzv. «nove» kategorizacije. Zašto dijelu? Zato jer će nova kategorizacija, u ukupnom opsegu i konačno, obuhvaćati i pravosudna tijela, gospodarske subjekte, muzeje, institute, fakultete i sl.

Ovdje ćemo pokazati postupke, principe i iskustva na izradi nove kategorizacije tj. kategorizacije za tijela državne uprave, 1990–2003., u nadležnosti Hrvatskoga državnog arhiva.

1. Postupak – popis stvaratelja

Uopće, kategorizacija mora od nekuda i nekako krenuti. Potrebno je detektirati tijela, odnosno stvaratelje koji se tiču određenoga segmenta društva – u ovom slučaju: državne uprave. Dakako, nismo počeli od ničega i od nikuda. To da nismo počeli od ničega i od nikuda znači sljedeće: prvo, Hrvatski državni arhiv, odnosno Odsjek za nadzor nad pismohranama kontinuirano provodi nadzornu politiku, a nadzorna politika podrazumijeva predmet, odnosno subjekte nadzora – a to su stvaratelji; drugo, niti se na stvaratelje ne nailazi slučajno i «nehotično», već se njihov značaj i količina precizno određuju; treće, o precizno detektiranim stvarateljima kao subjektima nadzorne politike vode se evidencije (evidencije koje sadržavaju sve bitne podatke o stvarateljima – evidencije aktualnih imatelja i kartoteka sviju, aktualnih i pasivnih stvaratelja); četvrto, u evidencijama se, kao što je rečeno, nalaze svi bitni podatci o stvarateljima, a oni su pribavljeni temeljem neposrednog uvida kod stvaratelja, zatim iz službenih propisa Republike Hrvatske, pa trgovačkoga suda (sudskoga registra), nadalje, preko raznih

publikacija, monografija, internetskih stranica (e-siteova) i sl.; peto, na razini Odsjeka postoji baza podataka svih stvaratelja, odnosno imatelja, sa svim relevantnim podacima, kao interna kompjutorska evidencija; šesto, «uhodavanje» ARHIS-a – jedinstvenog informacijskog sustava hrvatskih arhiva.

Prema tome, ako ćemo sistematizirati rečeno, onda se kod nabrojenoga zapravo radi o izvorima za kategorizaciju. Izvori za kategorizaciju, kako stoji, jesu:

- Evidencije Hrvatskoga državnog arhiva, odnosno Odsjeka za nadzor nad pismohranama (Vanjske službe); 1. Evidencije imatelja, 2. Evidencije stvaratelja, 3. Baza podataka na razini Odsjeka – Interna baza podataka Vanjske službe.
- Službeni propisi Republike Hrvatske, trgovački sud (sudski registar).
- ARHIS – jedinstveni informacijski sustav hrvatskih arhiva.
- Publikacije, monografije – Interna «biblioteka» Vanjske službe.
- Praćenje dnevnih novosti/promjena, tisak, televizija.
- Internet stranice, e-siteovi.

Služeći se izvorima za kategorizaciju, vršimo preliminarni popis svih *ikako* značajnih tijela/stvaratelja koji bi ikako bili «interesantni» za kategorizaciju – ponavljamo, govorimo o kategorizaciji za tijela državne uprave. To je ukupan popis *svih* stvaratelja, i nadređenih i podređenih, i nezaobilaznih i manje značajnih, i temeljnih i onih koji su u sastavu temeljnih stvaratelja, samostalnih i nesamostalnih. To je, dakako, jedna vrlo općenita ocjena, no o samim će principima – koja će tijela, prema kojim principima predstavljati konačnu kategorizaciju – biti riječi nešto dalje. Kao što smo već prethodno u tekstu spomenuli da govorimo o ikako značajnim tijelima/stvarateljima, odnosno o ikako «interesantnim» tijelima/stvarateljima, ne znači da postoje stvarno beznačajni i stvarno «neinteresantni» stvaratelji. Pitanje je samo u kojoj će oni kategoriji biti, odnosno hoće li biti službeno objavljeni kao kategorizirani (prva i druga kategorija) i primarno nadzirani. Također, to znači da možda neki detektirani stvaratelji neće biti posebno isticali ukoliko su njihove funkcije uistinu obuhvaćene nekim drugim i/ili njemu višim tijelom. Prema tome – ne odbacujemo neke stvaratelje, a one koji nam se čine «zgodnima» bilježimo. Radi se samo o tome da ih tretiramo na određen – funkcionalan – način.

Spomenimo da je ukupno popisano 546 stvaratelja državne uprave.²² Zasiurno, kategoriziranih će biti daleko manji broj, a po nekoj *ad hoc* pretpostavci moglo bi u konačnici biti oko 150–200 kategoriziranih (preostali bi zapravo bili obuhvaćeni onima

---

²² Budući da je državna uprava Republike Hrvatske u gotovo permanentnoj reorganizaciji, taj broj kroz vrijeme varira. Primjera radi, od izlaganja ovoga rada na 39. Savjetovanju Hrvatskog arhivističkog društva u Karlobagu, listopad 2003., do objave teksta, dogodile su se određene značajne promjene u ustrojstvu državne uprave. Npr. do prosinca 2003. djelovalo je 19 ministarstava, dok je taj broj prema novom Zakonu o ustrojstvu i djelokrugu ministarstava i državnih upravnih organizacija (NN 199/2003) sveden na 14, a Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o Vladi Republike Hrvatske (NN 199/2003) formirana su i četiri središnja državna ureda Vlade RH itd.

kategoriziranima, odnosno ne bi bili kategorizirani, tj. bili bi kategorizirani kao treća kategorija, a nad njima bi se jedino imao evidencijski nadzor, slično kao što su u kanadskom iskustvu tretirani stvaratelji četvrte kategorije).

Kad se konačno «odabere» određen broj stvaratelja, svrstanih u kategorije (prvu i drugu), pristupit će se sastavljanju pismenih obavijesti za stvaratelje – rješenjima, u kojima će se stvaratelje obavijestiti da su, odnosno da je njihovo gradivo, u nadležnosti Hrvatskoga državnog arhiva. U rješenju²³ će se navesti u koju su kategoriju razvrstani i o kojem su gradivo dužni voditi brigu (sve gradivo koje kod njih nastaje i koje se kod njih nalazi: a to je gradivo koje oni stvaraju, gradivo njihovih prednika kojega su oni imatelji i eventualno gradivo strane provenijencije koje se kod njih nalazi – odnosno kojega su oni imatelji, a obvezni su se o njemu brinuti). Dakako, sve to s pozivom na tekst propisa, odnosno na zakonske ovlasti. Nakon rješenja slijedi objava popisa stvaratelja, odnosno kategorizacije u službenom glasilu Republike Hrvatske: «Narodnim novinama». Objava, kao što je već naglašavano, vrijedi samo za stvaratelje prve i druge kategorije.²⁴

Ovdje je ukratko opisan postupak, odnosno slijed radnji nastajanja kategorizacije: od preliminarnoga popisa svih stvaratelja za kategorizaciju, do objave u «Narodnim novinama». Da rezimiramo, slijed izrade, odnosno put k realizaciji kategorizacije pratimo u nekoliko koraka:

- prvo, popisivanje svih ikako značajnijih stvaratelja
- drugo, izbor stvaratelja koji bi ikako bili kategorizirani (samostalno istaknuti, a ne tek kao dio nekog višeg stvaratelja)
- treće, razvrstavanje «odabranih» stvaratelja u kategorije
- četvrto, izdavanje rješenja stvarateljima (prve i druge kategorije) o njihovoj kategoriziranosti
- peto, objava Kategorizacije (stvaratelja prve i druge kategorije) u «Narodnim novinama».

2. Principi – osnove za izradu kategorizacije

Osnove, a ovdje mislimo na formalno-pravne osnove, za izradu kategorizacije nalazimo u suvremenim arhivskim propisima: Zakonu o arhivskom gradivu i arhivima (NN 105/1997) i Pravilniku o vrednovanju te postupku odabiranja i izlučivanja arhivskog gradiva (NN 90/2002). Kao pomoć pri promišljanju o kategorizaciji, također, referiramo se na (opisana) kanadska iskustva. Isto tako, uviđamo završne razlike, odnosno sličnosti

---

²³ Prema Pravilniku o vrednovanju te postupku odabiranja i izlučivanja arhivskog gradiva (NN 90/2002), čl. 6., točka 2. precizira da «u rješenju navode se podaci: naziv kategorije, broj stvaratelja u evidenciji nadležnog arhiva, naziv sjedište i adresa stvaratelja, matični broj u statističkom registru te obrazloženje sa sažetom analizom osnovnih kriterija kategorizacije.» Točka 3. istoga članka navodi da «za stvaratelje koji su rješenjem razvrstani u drugu ili treću kategoriju, u obrazloženju se navode i naziv i broj stvaratelja u evidenciji nadležnog arhiva razvrstanih u prvu, odnosno drugu kategoriju, a čije gradivo dokumentira način i opseg djelovanja stvaratelja na kojeg se rješenje odnosi.»

²⁴ Isto, članak 6., točka 4., navodi da se «popis stvaratelja prve i druge kategorije objavljuje u službenim glasilima.»

«stare» i «nove» kategorizacije (također bitno već opisane). To su tri osnovna elementa s kojih se krećemo. Ovdje ćemo se, prije svega, osvrnuti na formalno pravne postavke arhivske struke kojima je regulirana kategorizacija, uz također, prisjećanja na kanadsko iskustvo.

Kao što je rečeno, formalno-pravne pretpostavke za značenje i izradu kategorizaciju predstavlja Zakon o arhivskom gradivu i arhivima iz 1997. godine. Riječ je o člancima 5., 12. i 31. Zakona.²⁵ Članak 5. pretpostavlja subjekte kategorizacije – javno gradivo, čl. 12. govori, odnosno predviđa vrednovanje/odabiranje vrijednoga arhivskoga gradiva, a čl. 31. pretpostavlja značajno privatno arhivsko gradivo. Svi oni zapravo pretpostavljaju *nužnu* kategorizaciju. Ona je i izričito precizirana, kao što je već navedeno, Pravilnikom o vrednovanju te postupku odabiranja i izlučivanja arhivskoga gradiva iz 2002. godine.

Prema Pravilniku «Kategorizacija je postupak kojim se stvaratelji gradiva razvrstavaju u skupine ovisno o značenju cjeline gradiva nastalog njihovim djelovanjem.»²⁶ Uopće, Pravilnikom se «utvrđuju kriteriji vrednovanja arhivskog gradiva, kategorizacija stvaratelja, izradba popisa arhivskog gradiva s rokovima čuvanja, postupak odabiranja i izlučivanja te način uništavanja izlučenog gradiva.»²⁷ Ovdje je, više nego drugdje, kategorizacija izričito zacrtana u vrednovanje. Ona je preduvjet vrednovanja: odabiranja i izlučivanja, kao i izrada popisa arhivskoga gradiva s rokovima čuvanja (opće liste i posebnih lista). Da bismo pristupili odabiranju i izlučivanju gradiva, moramo nešto *znati o funkcijama i djelatnostima stvaratelja*, o vrstama dokumentacije koja tako nastaje – kako bismo mogli odrediti (općom listom) ili odobriti (posebna lista) rokove čuvanja gradiva.

Također, prema Pravilniku se stvaratelji gradiva razvrstavaju u tri kategorije.²⁸

1. Prvu kategoriju čine stvaratelji nadležni za utvrđivanje politike, ciljeva i načina obavljanja pojedine djelatnosti te stvaratelji čije gradivo pruža uvid u način, opseg i uvjete obavljanja pojedinih funkcija u okviru iste djelatnosti. Imaju visok ili nadređen položaj na području svoje nadležnosti. Donose ili provode strategije razvoja

---

²⁵ Prema Zakonu o arhivskom gradivu i arhivima (NN 105/1997) čl. 5. određuje «Javnim arhivskim ili registraturnim gradivom smatra se gradivo nastalo djelovanjem i radom tijela državne vlasti, tijela jedinica lokalne samouprave i uprave, javnih ustanova i javnih poduzeća, trgovačkih društava koja su nastala iz bivših javnih poduzeća, javnih bilježnika i drugih osoba koje obavljaju javnu službu ili imaju javne ovlasti. Stvaratelji javnog arhivskog i registraturnog gradiva dužni su o svom osnivanju, te o promjeni statusa i ustrojstva izvijestiti nadležni državni arhiv radi davanja mišljenja o postupanju s gradivom. Nadležni državni arhiv utvrđuje popis stvaratelja i imatelja javnog arhivskog i registraturnog gradiva na području svog djelovanja». Čl. 12. kaže «Postupak odabiranja arhivskog gradiva, kao i potanji propisi o mjerilima, načinu vrednovanja, izradi popisa gradiva s rokovima čuvanja, redovnom provođenju i postupku odabiranja, utvrđuju se posebnim pravilnikom što ga donosi ministar kulture na prijedlog Hrvatskog državnog arhiva». Čl. 31. određuje «Privatno arhivsko gradivo upisuje se u upisnik vlasnika privatnoga arhivskog gradiva. Upisnik vodi Hrvatski državni arhiv i u njega se unose sljedeći podaci: ime, prezime i prebivalište vlasnika, te JMBG, osnovni podaci o stvaratelju arhivskog gradiva, kratki opis sadržaja, vremenski raspon i količina gradiva, datum upisa, te broj i nadnevak rješenja o proglašenju gradiva dijelom spomeničke baštine».

²⁶ Pravilnik o vrednovanju te postupku odabiranja i izlučivanja arhivskog gradiva, čl. 2. (NN 90/2002)

²⁷ Isto, čl. 1.

²⁸ Isto, čl. 5.

gospodarskih, društvenih i kulturnih djelatnosti te imaju velik utjecaj na društvena zbivanja na području svoje nadležnosti.

2. Drugu kategoriju čine stvaratelji koji su na području određene djelatnosti nadležni za provođenje utvrđene politike i obavljanje tekućih i operativnih poslova, a čiji način i opseg djelovanja nisu dostatno dokumentirani gradivom stvaratelja prve kategorije. To su ustanove manjeg opsega ili nižega ranga, ograničenijega područja i funkcionalnog opsega od onih u prvoj kategoriji, ali reprezentativne za pojedina važna područja gospodarskoga, društvenog i kulturnog života. U drugoj su kategoriji i stvaratelji čije se gradivo čuva po načelu reprezentativnog uzorka za stvaratelje jednakoga djelokruga. Izbor se obavlja po načelu podjednake zastupljenosti stvaratelja javnoga gradiva različitih sredina i krajeva.

3. Treću kategoriju čine stvaratelji čiji su način i opseg djelovanja dokumentirani gradivom stvaratelja prve i druge kategorije. To su manje ustanove ograničenog opsega i niskoga ranga koje podupiru a ne utvrđuju ili nadziru funkcije stvaratelja prve i druge kategorije. Informacije o njima u pravilu se nalaze u gradivu većih, nadređenih, odnosno matičnih ustanova prve ili druge kategorije.

Na tim se principima temelji i kategorizacija za tijela državne uprave. Za sada, kao što je već rečeno u prethodnom odjeljku, postoji popis svih ikako značajnih stvaratelja državne uprave – bez obzira na nadređen ili podređen položaj, stupanj samostalnosti ili sl. Taj je popis strukturiran prema hijerarhijskim razinama državne uprave i prema vrstama organizacija hijerarhiziranim unutar tih većih hijerarhijskih razina. Slijede stvaratelji, odnosno vrste stvaratelja određene vrste organizacije. To je jedan od načina kako učiniti početnu sistematičnost i preglednost.

Dakako, to je općenita forma jednoga preliminarnog popisa. Popisane stvaratelje tek sad treba izabrati za predviđene kategorije – napraviti izbor stvaratelja koji će ući u kategorizaciju. Da ponovimo: to ne znači da će neki naprosto biti otpisani. Ali to znači da će se formirati dvije kategorije važnijih stvaratelja – funkcionalno najvažnijih i obuhvatnih, odnosno reprezentivnih stvaratelja. Funkcionalan pristup kategorizaciji stvorit će, također, jedan novi oblik – jednu novu formu, izgled. Koliko god «bježali» od forme «stare» kategorizacije, koja je bila strukturirana prema vrstama organizacija, i «nova» će kategorizacija, usprkos već iz samoga svog principa, odnosno pristupa drukčijem izgledu, ipak, pri letimičnom uvidu sličiti formi «stare» kategorizacije. U smislu preglednosti možda to i nije toliko loše. Konačno, hijerarhiziranost je uvijek preglednija od neuočljivoga reda. Hoće li to opet biti kategorizacija po vrstama organizacija? Prema *postavkama*, odnosno *principima* za kategorizaciju – ne. Prema *formi* kategorizacije – relativno će sličiti.

Naime, kao što smo već u nekoliko navrata spomenuli, ova će kategorizacija biti kategorizacija stvaratelja. Ona će biti primarno tretirana prema djelatnostima i funkcijama (kao što to konačno nalaže i propis, a takva su i međunarodna iskustva, poglavito kanadsko), a također i prema nadležnostima i vrstama organizacija. Zašto prema nadležnostima i vrstama organizacija? Same po sebi, neke će vrste organizacija određivati njihovu hijerarhiziranost u kategorizaciji (npr. kod ministarstava znamo da ona automatski ulaze u prvu kategoriju – njihova vrsta zapravo determinira njihove funkcije, mada bismo mogli reći da, upravo obratno, njihove funkcije determiniraju njihovu vrstu,

no ostanimo, primjera radi, kod onog prvog), pa će tako kategorizacija naizgled ličiti kao da je organizirana prema vrstama stvaratelja, odnosno kao da kategoriziranost ovisi o vrsti organizacije. To nas, kako smo rekli, ne bi smjelo zavarati. To, da nas taj vizualni pristup ne smije zavarati i da nas pri boljem uvidu i neće moći zavarati, vidjet će se po tome što će neki odbor, vijeće ili povjerenstvo (ukoliko budu kategorizirani u prvu ili drugu kategoriju), naizgled beznačajni, biti razvrstani u prvu kategoriju – pa će tamo parirati nekim «očiglednim» prvim kategorijama. U tome se upravo ogleda bit funkcionalne analize stvaratelja: neke funkcije i neke djelatnosti toliko su značajne a nisu obuhvaćene funkcijama i djelatnošću stvaratelja od kojih bi to možda očekivali – da je stvaratelj koji upravo te funkcije i djelatnosti sprovodi, neki odbor, neko vijeće ili neko povjerenstvo, onaj koji će po važnosti društveno drugdje neobuhvaćenih ili primarno neistaknutih funkcija i djelatnosti biti u prvoj kategoriji (npr. Nacionalno povjerenstvo za suzbijanje HIV/AIDS-a Ministarstva zdravstva ili sl.). Dakle, već će jedan takav presedan biti dovoljan da poremeti kategoriziranost stvaratelja prema vrstama organizacija – formu djelomično, a principijelno mnogo.

Dakle, sumirano, principi kategorizacije bili bi:

- Analiziramo i popisujemo stvaratelje – kao nositelje kategorizacije.
- U analizi se osvrćemo na njihove djelatnosti i funkcije, djelokrug i vrstu organizacije – počinjući uvijek od djelatnosti i funkcija.
- Vrsta organizacije ne određuje nužno i automatsku visoku hijerarhiziranost stvaratelja u kategorizaciji.
- Djelatnosti i funkcije određuju hijerarhiziranost stvaratelja u kategorizaciji.
- Stvaratelje kategoriziramo u tri kategorije, s time da je naglasak na prve dvije (treća je popraćena evidencijski – nije primarno pod nadzorom, ali se vodi računa o stvaratelju i njegovu gradivu).

Spomenimo ovdje, još jednom, da je u domaćim standardima treća kategorija ono što je u kanadskoj praksi četvrta. Stvaratelji treće kategorije tako predstavljaju samo «odraz» «većih, nadređenih ili roditeljskih ustanova»,²⁹ odnosno, njihove funkcije i djelatnosti samo operativno na nižim razinama provode funkcije i djelatnosti matičnih, odnosno «upečatljivijih» stvaratelja.

Ako ovdje, na koncu, pokušamo izložiti koje su, napokon, razlike domaće «nove» i «stare» kategorizacije, u smislu formalno-pravne definiranosti načela, odnosno razlike *definicija*, onda vidimo da je stara definicija navodila, odnosno nabrajala vrste organizacija koje treba kategorizirati,³⁰ dok nova definicija naglašava djelatnosti i

---

²⁹ Government-Wide Plan for the disposition of Records, Version 3: 1997, str. 6.

³⁰ vidi str. 2, 3 ovoga teksta, definicija i razvrstavanje stvaratelja u kategorije prema Uputstvu o vrednovanju registraturne građe, odnosno vidi Uputstvo, odjeljak prvi, točku 4. i odjeljak treći točku 14., NN 33/1987.

funkcije stvaratelja koje treba kategorizirati.³¹ Dok je, dakle, kod starih odrednica imatelje trebalo kategorizirati prema vrstama organizacija, nove odrednice kategoriziraju djelatnosti i funkcije stvaratelja.

I ako sad još pokušamo odgonetnuti zašto uporno stavljamo navodnike govoreći o «staroj» ili «novoj» kategorizaciji, onda je odgovor u sljedećem: niti je «stara» kategorizacija bila ikako pogrešna i *stara*, niti je «nova» kategorizacija apsolutno *nova* i savršeno reprezentna. Riječ je samo o razvoju gdje iz starog iskustva iznalazimo osuvremenjenija rješenja i principe – tek možda bolja.

3. Iskustva na izradi «nove» kategorizacije

Problemi pri izradi kategorizacije svode se na osnovno:

- Potreba za čestim ažuriranjima – promjene u sustavu državne uprave katkad su toliko česte i radikalne da je zapravo teško održati jednu trajniju kategorizaciju. Naime, čim utvrdimo jedan popis stvaratelja, nakon nekog vremena on više nije potpun ili valjan .
- Šturost, nepostojanje ili nemarnost propisa kao jednih od izvora za kategorizaciju.
- Pojedine teškoće pri utvrđivanju stupnja kategorije za pojedine stvaratelje (njihova vlastita nedefiniranost: nedefiniranost djelatnosti odnosno funkcija, statusa i sl.; nedefiniranost samostalnosti–nesamostalnosti, podređenosti–nadređenosti, trajnosti ili povremenosti u pojavljivanju i sl.).
- Jednostavna nemogućnost da se zaista utvrdi, odnosno locira postojanje određenoga detektiranog stvaratelja (znamo da postoji, ali ne znamo gdje postoji, postoji li još uvijek) – unatoč evidencijama, propisima i drugim izvorima informacija.
- Nehotični propust, odnosno neznanje da uopće neki stvaratelj postoji – unatoč evidencijama, propisima i drugim izvorima informacija.
- Moguće nezadovoljstvo stvaratelja kategoriziranošću u ovu ili onu kategoriju.
- Moguće poricanje stvaratelja da se kod njega nalazi ovo ili ono gradivo.

Zaključak

S iskustvima, odnosno (nekim) navedenim problemima pri izradi kategorizacije završili bismo ovaj rad. Recimo to, da je kategorizacija tek u izradi. Završen je preliminaran popis. Tek treba izabrati stvaratelje za kategorizaciju i kategorizirati ih. Kategorizacija za tijela državne uprave najopsežnija je i najznačajnija, pa je nekako i logično da smo krenuli upravo od nje. Posao je pred nama. Onaj veći posao također tek čeka. Potrebno je kategorizirati uopće sve temeljne djelatnosti i funkcije – interese našeg društva. Tad će kategorizacija – kao ukupnost – biti zgotovljena. To će uključivati kategorizaciju gospodarskih subjekata, pravosudnih tijela itd. – dakle sve što jednu

---

³¹ vidi str. 12,13 ovoga teksta, definicija i razvrstavanje stvaratelja u kategorije prema Pravilniku o vrednovanju te postupku odabiranja i izlučivanja arhivskog gradiva, odnosno vidi Pravilnik, članak 2.,5., NN 90/2002.

državu i društvo čini postojanim, dinamičnim, suvremenim, budućim i historijskim. Ostavimo ovo kao zaključak i zalog ovom prikazu.

LITERATURA:

1. *Arhivistički standardi i postupci Državnog arhiva Quebeca*, HDA, Zagreb 1994.
2. Brown, Richard, *Funkcionalno vrednovanje u Državnom arhivu Kanade*, Arhivski vjesnik, god. 41/1998., Zagreb 1998.
3. Eržišnik, Davorin, *Koncepcija rada i razvoja službe zaštite arhivskog gradiva izvan arhiva u HDA*, studija, Odsjek za nadzor nad pismohranama, Hrvatski državni arhiv, 1995.
4. Eržišnik, Davorin, *Preorijentacija rada u vanjskim službama Republike Hrvatske*, Arhivski vjesnik, god 33/1990., Zagreb 1990.
5. Eržišnik, Davorin, *Teorija i praksa suvremenog arhivskog fonda*, studija, Odsjek za nadzor nad pismohranama, Hrvatski državni arhiv, 1995.
6. Government-Wide Plan for the disposition of Records, National Archives of Canada, 1991–1996.
7. Government-Wide Plan for the disposition of Records, National Archives of Canada, Version 3: 1997.
8. *Kategorizacija imalaca arhivske i registraturne građe I i II kategorije*, radna verzija, Odsjek za nadzor nad pismohranama, Hrvatski državni arhiv, 1989.
9. Kolanović, Josip, *Vrednovanje arhivskog gradiva u teoriji i praksi*, Arhivski vjesnik, god. 38/1995., Zagreb 1995.
10. Rastić, Marijan, *Arhivi i arhivsko gradivo, Zbirka pravnih propisa 1828–1997.*, HDA, Zagreb 1998.

POSEBNO IZDOJENI I PRIMJENJIVANI PROPISI:

11. Pravilnik o vrednovanju te postupku odabiranja i izlučivanja arhivskog gradiva (NN 90/2002)
12. Zakon o arhivskom gradivu i arhivima (NN 105/1997)
13. Popis imalaca arhivskog i registraturnog gradiva I i II kategorije u nadležnosti Arhiva Hrvatske (NN 15/1989)
14. Uputstvo o vrednovanju registraturne građe (NN 33/1987)
15. Zakon o ustrojstvu i djelokrugu ministarstava i državnih upravnih organizacija (NN 199/2003)
16. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Vladi Republike Hrvatske (NN 199/2003)

Zusammenfassung

ENTWICKLUNG VON KATEGORISIERUNGSVERFAHREN FÜR DIE BEHÖRDEN DER STAATSVERWALTUNG

Der Auslegungstext, schon dem Titel nach, bezieht sich auf die Arbeit an Kategorisierungsverfahren für die Behörden der Staatsverwaltung, aber auch etwas grösseren Kontext inbegriffen. Unter die Lupe werden die "alte" Kategorisierung (Verzeichnis der Archiv- und Schriftguthaber der ersten und zweiten Kategorie im Zuständigkeitsbereich des Archivs Kroatiens, NN (Volksblatt) 15/1989), sowie die ausländische Entwicklung in der Erarbeitung von Verfahren und Prinzipien der

Kategorisierung (kanadische Erfahrung gilt als repräsentativ), genommen. Der Text schliesst mit dem Ausgangspunkt und dem Titel des Themas: Kategorisierungsverfahren für die staatlichen Verwaltungsbehörden, wobei im Mittelpunkt eine "neue" Kategorisierung steht. In dieser Hinsicht werden die Unterschiede in der Auseinandersetzung mit der alten und neuen Kategorisierung angeführt (bei der alten ist der Inhaber das Subjekt der Aufsicht, die neue geht davon aus, dass der Registraturbildner als Subjekt der Aufsicht zu betrachten ist, die alte gliedert die Subjekte nach der Organisationsart, dh. nach der institutionellen Hierarchie, bei der neuen gelten ihre Tätigkeiten und Funktionen als primär). Grundlegend für das Verständnis neuer Kategorisierungsauffassung: das funktionelle Prinzip.

Ferner richtet sich die Auslegung auf die Erfahrung des Auslandes, vor allem auf die kanadische Praxis. Gerade dort werden die Registraturbildner nach ihrer Zuständigkeit, ihren Tätigkeiten, und was am wichtigsten ist – nach ihren Funktionen kategorisiert. Die Registraturbildner werden primär nicht hierarchisch eingeordnet (Präsident, Regierung, Parlament, Ministerien), sondern ihnen wird eine bestimmte Kategorie mit Rücksicht auf die Bedeutung bzw. Eigentümlichkeit der Funktionen, die sie innehaben, zugeteilt. Natürlich, man hat festgestellt, dass schon allein der Typus der Registraturbildners die Bedeutung und Primärität von Funktionen eines bestimmten Systems, bzw. in einem grösseren Zusammenhang, einer Gesellschaft, vorausbestimmt – obwohl, was insbesondere hervorzuheben ist, die Koinzidenz in der Sache selbst besteht. Dabei handelt sich aber nicht um ein selbstverständliches oder grundlegendes Prinzip, das gerade umgekehrt wurde - obwohl sich gerade deswegen ein "bedeutungsloser" Registraturbildner hervortun könnte. Es könnte gerade ein Ausschuss, Rat, o.ä., eine eigentümliche aber ausserordentlich bedeutsame Funktion dieses eines und desselben Systems bzw. dieser einer und derselben Gesellschaft aufweisen, die aber durch die Tätigkeit der grundlegenden Institutionen nicht gedeckt wird. Ein solcher Ausschuss, bzw., ein solcher Rat, kann dann aufgrund solcher Überlegungen in die erste Kategorie eingeordnet werden. Als Schlussfolgerung werden Verfahren, Prinzipien und Erfahrungen dieser "neuen" Kategorisierung thematisiert.

Zur Zeit wird an Kategorisierungsverfahren für die Behörden der Staatsverwaltung gearbeitet. Das grundlegende Verfahren besteht daraus, dass alle auf irgendwelche Weise auf der staatlichen Ebene bedeutende Institutionen verzeichnet werden. Die Kategorisierungsprinzipien weichen von der Position in der Verwaltungshierarchie ab, richten sich auf Zuständigkeit, Tätigkeiten und vielmehr auf Funktionen – *last but not least*, sie gehen von Funktionen der Registraturbildner aus. Die gemachte Erfahrung weist auf die Probleme, die während der Arbeit an der Kategorisierung aufgetaucht sind (die fast ununterbrochene Reorganisation der Staatsverwaltung, Kargheit, Nichtvorhandensein oder Lockerheit von Vorschriften als einzigen Quellen für den Kategorisierungsprozess, und dazu einfach die Unmöglichkeit die Existenz eines ausfindig gemachten Registraturbildners festzustellen oder zu lokalisieren u.a.).

Schlüsselwörter: *Kategorisierung, Staatsverwaltung, funktionelles Prinzip, Registraturbildner, kanadische Praxis.*

Übersetzung Danijela Marjanić